

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет іноземних мов
Кафедра теорії та практики іноземних мов**

Шевченко Тамара Юріївна

**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПТОСФЕРИ ДРУЖБА (НА
МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

Спеціальність 035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська

РЕФЕРАТ

на

випускнуну кваліфікаційну роботу
за освітньою програмою
«Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

Умань – 2023

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: д-р пед. наук, професор Білецька І. О.

РЕЦЕНЗЕНТ: канд. філол. наук, доцент Яловенко О. В.

Захист відбудеться 30.05.2023 р. о 9.00 на засіданні ЕК факультету іноземних мов.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі теорії та практики іноземних мов, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 405.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	8
1.1. Здобутки та перспективи гендерних лінгвістичних студій.....	8
1.2. Мовна репрезентація гендеру.....	16
1.3. Парадигматика гендерних стереотипів у сучасній лінгвістиці.....	24
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВЕРБАЛЬНИХ РЕАЛІЗАЦІЙ КОНЦЕПТУ ДРУЖБА/FRIENDSHIP У МОВНІЙ СВІДОМОСТІ НОСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ.....	34
2.1. Структура концепту ДРУЖБА в українській мові.....	34
2.2. Структура концепту ДРУЖБА в англійській мові.....	39
2.3. Результати дослідження концепту ДРУЖБА.....	48
2.4. Вербалізація концепту ДРУЖБА в пареміологічному фонді англійської мови.....	67
2.5. Порівняльний аналіз реалізацій концепту ДРУЖБА/FRIENDSHIP в українській та англійській мовах.....	76
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Друга половина ХХ століття була ознаменована засадничими змінами у підході до мови як до об'єкту вивчення, що призвело до значного розширення меж лінгвістичної наукової парадигми. У сучасному мовознавстві простежуються дві глобальні взаємообумовлені тенденції: антропоцентризм та експансіонізм. Згідно з першою тенденцією, мова трактується як антропоцентричний феномен, як засіб мислення та спілкування, інструмент отримання знань про культуру та суспільство. Основною тут є категорія мовної особистості. Різноаспектний підхід до її вивчення сприяв формуванню комплексного міждисциплінарного підходу до лінгвістичних досліджень, тобто експансіонізму.

У межах цього підходу сформувалися та динамічно розвиваються гендерні студії, центральним поняттям категорійного апарату яких є гендер.

Сучасна наука визначає гендер як конвенціональний ідеологічний конструкт, який акумулює у собі уявлення про те, що означає бути чоловіком та жінкою у певній культурі.

Визнання соціальної та культурної обумовленості статі постає основним методологічним принципом гендерних досліджень, що дозволяє звернутися до аналізу мови та мовлення з метою виявлення у ній способів маніфестації гендеру, його динаміки та культурної специфіки. На цих проблемах зосереджується лінгвістична гендерологія, яка оперує поняттями маскуліністськості та феміністськості.

У дослідницькій парадигмі феміністської лінгвістики та лінгвістичної гендерології вчені постулюють гендерну дихотомію у мові та мовленні як таку, що її існування не підлягає сумніву. Це стосується як напрямків дослідження мови як системно-структурного утворення і відображення у ній роду, статі та гендеру, так і проблем комунікації, впливу гендеру на мовленнєву поведінку чоловіків та жінок. Учені з'ясували, що маскуліністська й феміністська виявляють безліч складних взаємодій та кореляцій. Традиційно, на всіх рівнях вербальної та невербальної комунікації дослідники

виокремлюють параметри, за якими можна розрізнити чоловіче та жіноче мовлення, фемінну та маскулінну комунікативні стратегії.

Проте за відсутності надійної методологічної бази гендерологічних досліджень висновки їх авторів далеко не завжди є достатньо аргументованими, а в багатьох випадках суперечать один одному.

Нові перспективи для здійснення гендерних досліджень відкриває корпусна лінгвістика. Використання даних електронних корпусів є загально визнаним методом пошуку фактичного матеріалу, який уможливорює дослідження заявленого об'єкта на найрізноманітнішому матеріалі, у нашому випадку – на матеріалі української й англійської мов.

Велика кількість учених займалась дослідженням проблем загального мовознавства, теорії мови, лінгвокультурології й етнолінгвістики (Е. Бенвеніст, В. Гумбольдт, Е. Сепір, Б. Уорф та ін.), концепції «мовної картини світу» та «мовної свідомості» (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, О. Вежбицька, Г. Колшанський, О. Кубрякова, В. Карасік, Д. Лихачов, С. Ляпін, Г. Слишкін, Ю. Степанов, В. Шаховський та ін.), лінгвокультурології та теорії міжкультурної комунікації (В. Воробйов, Н. Телія, С. Тер-Мінасова та ін.).

Актуальність теми пояснюється тим, що для розуміння культурної специфіки мови необхідно насамперед проаналізувати основні ціннісні орієнтири, до яких, безумовно, належить дружба. Інтерес до дослідження її етноспецифічних особливостей виник у світлі антропоцентричної переорієнтації парадигми гуманітарного знання в межах лінгвокультурології, що вивчає духовні сенси у нерозривній єдності з їхнім «тілесним втіленням». Проте, на відміну таких метафізичних сутностей, як любов, душа, щастя концепт дружби досліджений (в лінгвістичному осмисленні) недостатньо докладно. Деякі аспекти розглядаються у роботах П. Флоренського і О. Вежбицької.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити та охарактеризувати гендерні подібності та відмінності у сприйнятті концептосфери «дружба» носіями української та англійської мов методом опису його

репрезентативних явищ, відновити етимологію, процеси формування та етапи розвитку цієї концептосфери.

Досягнення вказаної мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Виявити особливості функціонування концептосфери «дружба» у мовній свідомості та встановити існуючі в соціумі образи дружби.

2. Встановити засоби вербалізації концептосфери та їх прагматичні характеристики, а також виявити їх у свідомості носіїв англійської та української мов у гендерному аспекті.

3. Визначити гендерні типи у репрезентації концептосфери «дружба» у художній мові (на основі результатів аналізу прикладів із художньої літератури).

4. Описати мовний простір концептосфери «дружба» англійською та українською мовами (на базі даних лексикографічних джерел), з'ясувати їх статеворольові подібності та відмінності.

5. Схарактеризувати концептуальне поле «дружби», відобразивши ядро та периферію.

6. Визначити семантику концептосфери «дружба» та напрямки її розвитку.

7. Узагальнити та систематизувати наукові знання про феномен дружби з урахуванням даних суміжних наук.

Об'єктом нашого дослідження є концептосфера «дружба» носіїв різних типів мовної свідомості.

Предметом виступає гендерна диференціація компонентів концептосфери «дружба» у українській та англійській мовах.

Методи дослідження визначені метою, завданнями, матеріалом роботи і мають комплексний характер. У роботі використано:

- дефіційний;
- метод лексико-семантичного конструювання;
- порівняльно-зіставний;
- описовий;

- компонентний аналіз;
- контекстуальний аналіз;
- систематизація та узагальнення

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати дозволяють виявити та по-новому уявити концептуальне поле «дружба» в українській та англійській мовах. Дослідження робить свій внесок у загальну теорію гендерології та концептології.

Практична значущість роботи полягає в можливості використання результатів роботи в у лекційних та практичних курсах з типології, з гендерної лінгвістики, з теорії та практики перекладу, з теоретичної граматики та лексикології української та англійської мов, а також при написанні випускних кваліфікаційних та курсових робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та практики іноземних мов, Лабораторії лінгвокультурології та зіставної лінгвістики, зібраннях студентської проблемної групи «Сучасні тенденції розвитку лексикології англійської мови» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня: V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст» (Умань, 20 жовтня 2022 р.), IV та V Всеукраїнській студентській науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (Умань, 18 березня 2022 р.; Умань, 17 березня 2023 р.), I науково-методичному семінарі «Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення» (Умань, 23 листопада 2022 р.).

Публікації автора. Основні положення випускної кваліфікаційної роботи висвітлені в публікаціях:

- 1) Шевченко Тамара. Мовна репрезентація гендеру. *Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах*

сьогодення: матеріали I науково-методичного семінару (Умань, 23 листопада 2022 р.). Умань : Візаві, 2022. С. 40–43.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списків використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Дружба надзвичайно цінувалася в усі часи, адже, на думку філософа Цицерона, виключити із життя дружбу – усе одно, що позбавити світ сонячного світла. Дружба має першочергове значення в житті суспільства й кожної окремої людини, незважаючи на динаміку, що зростає, життя, його демократизацію та зміну моделей міжособистісних взаємин.

Порівнявши понятійний, образний і ціннісний компоненти концепту ДРУЖБА в англійській та українській лінгвокультурах, можемо стверджувати, що понятійний складник загалом є схожим в обох мовах, оскільки дружні взаємини ґрунтуються на взаємній симпатії в обох культурах, проте для українців у таких взаєминах важливі також відданість, довіра, солідарність, духовна близькість і спільність інтересів у дружніх стосунках.

В англійській культурі складник справжньої дружби-зображення важливості дружніх стосунків, а такі ознаки як готовність допомагати, щирість, вірність, поділ спільних інтересів та дружелюбності визначаються найважливішими рисами дружби. Але й справжня дружба вимагає верифікації, про що й свідчить, хоч і незначний, але переконливий слот, що дружба повинна витримати перевірку часом та труднощами. Однак усупереч наявності в народній англійській культурі великої кількості паремій, які показують дружбу лише у найкращому світлі трапляються паремії з негативною конотацією, в яких реалізуються причинно-наслідкові втрати дружби, фальшивість дружби та лицемірство друга, який може залишити у важку хвилину.

В українського народу дружба постає в образі квітучого степу, птаха, дзеркала, скарбу. Спільним для обох лінгвокультур є порівняння людини без друзів із деревом без коріння, а старих друзів – зі старим вином. В обох лінгвокультурах, з одного боку, дружба цінується вище за всі духовні та матеріальні блага, інколи вірні друзі стають ближчими за родичів, а з іншого – застерігають від фальшивих і зрадливих друзів. Але й навіть справжня

дружба повинна пройти перевірку труднощами, що засвідчують паремії обох мов.